

Олена РАЧКОВСЬКА
МУЗИЧНА ТВОРЧІСТЬ
В АРХІВНИХ ДОКУМЕНТАХ

На обкладинці Путівника по фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України зображена ліра – відомий з античних часів музичний інструмент і символ мистецтва. Музика – невідмінна супутниця відвідувачів архіву-музею. На власні очі вони можуть побачити старовинний музичний інструмент псалтеріум, який належав актору і режисеру М. Крушельницькому, рояль композитора Л. Ревуцького, торкнутися струн гітари поета В. Сосюри, бандури прозаїка Ю. Смолича. До послуг дослідників – бібліотечне зібрання нотних видань, яке налічує понад 1000 примірників. І, зрозуміло, усі музичні жанри представлені в архівних документах.

Чимало написано про колекцію “Твори композиторів 16–18 ст.” (ф. № 441). Не будемо повторюватися, нагадаємо лише, що “Архів Баха” (така неофіційна і поширена серед фахівців назва колекції) раніше належав бібліотеці Академії співу в Берліні (Zing-Akademie zu Berlin) і тому у 2001 році був переданий Німеччині. Натомість у ЦДАМЛМ України зберігається мікрофільм колекції як складова частина Національного архівного фонду. Тобто, наша установа має право надавати для використання фізичним та юридичним особам унікальні музичні пам’ятки. Наприклад, віденський ансамбль старовинної музики “Модернтаймс-1800” на основі мікрофільму записав компакт-диск “Симфонії епохи Просвітництва”. Ця вельми цікава робота зарубіжних музикантів, якими керує наш земляк, диригент і скрипаль Ілля Король, була відзначена у минулому році призом французької преси “Діапазон Д’ор”. ЦДАМЛМ України і Національна філармонія України розробили за творами фонду № 441 спільний проект – цикл концертів “Загадки стародавніх фоліантів”. Відбулися вже два концерти з цього циклу. Гадаємо, зазначена акція триватиме не один рік, оскільки її організаторам є з чого вибирати. У мікрофільмі фонду № 441 містяться понад 5000 од. зб. Нотними рукописами та раритетними виданнями представлена творчість композиторів різних європейських країн. Скопійовану колекцію прикрашає сузір’я славетних імен: Й. С. Бах та члени його родини, Л. ван Бетховен, А. Вівальді, Ф. Й. Гайдн, Г. Ф. Гендель, В. А. Моцарт, а також Й. А. Гассе, Г. Ф. Телеман, І. Ф. Агрікола, І. Ф. Кірнбергер, І. Г. Граун, К. Ф. Стаміц, А. Кореллі, Д. Тартіні, Д. Б. Перголезі, Д. П. Палестрина, Ж. Б. Люллі, Ж. Ф. Рамо та ін.

Від західноєвропейської музичної класики перейдемо до особових фондів українських композиторів. Огляд цих документальних масивів

почнемо з матеріалів Т. Безуглого, митця середини 19 ст. Композитор і піаніст, представник романтичного напрямку, він уперше створив в українській фортепіанній музиці балади, скерцо, елегії, що увійшли до рукописних збірок його творів (1864, 1865): “Конашевич-Сагайдачний”, “Українська колискова пісня”, “Барвінок”, “Русалки”, “Українська фантазія”, “Подільянка”.

Композитор Кирило Стеценко наприкінці 19 ст. навчався в Софійській бурсі, у приміщенні якої нині розташовано архів-музей (на території Національного заповідника “Софія Київська”). У невеликому за обсягом особовому фонді композитора – клавір одноактної опери “Іфігенія в Тавриді” за Лесею Українкою (1911), інтродукції до оперети “Сватання на Гончарівці” за Г. Квіткою-Основ’яненком (1919), яка стала класикою цього жанру; музика до вистав “Про що тирса шелестіла” С. Черкасенка (1918), “Гайдамаки” за Т. Шевченком (1919); кантата “Шевченкові” (1920), а також романси на сл. О. Олесея “Зустрітись, щоб зразу розлучитись”, “О, не дивуйтесь” (обидва – 1912), “Чому?” (1919) та ін.

Чимало наших фондоутворювачів поєднували композиторську діяльність з виконавською, педагогічною. Чех за національністю, диригент і композитор Й. Прибик у першій пол. 20 ст. працював у театрах Києва, Харкова, Львова, Одеси. У ЦДАМЛМ України можна ознайомитися з клавіром його опери “Заручини”. Композитор М. Тутковський здобув визнання також як піаніст, педагог. Його мистецький доробок репрезентований клавіром опери “Буйний вітер” (1914), творами для фортепіано, романсами. Принагідно треба зазначити, що М. Тутковський був засновником і директором Київської музичної школи, що проіснувала з 1893 р. до 1930 р. Його сучасник, композитор С. Дрімцов деякий час очолював Харківський музично-драматичний інститут. Разом з кобзарем І. Кучеренком за реконструкцію бандури отримав головний приз на Паризькому конкурсі музичних інструментів (1912). Він автор чималої кількості творів, нотні рукописи яких нині зберігаються в архіві-музеї: партитури опери “Іван Морозенко” (1914), оперети “Сорочинський ярмарок” (1926), партитури, клавирів музики до театральних вистав “Роза та Хрест” О. Блока (1918), “Тарас Бульба” за М. Гоголем (1920-ті) та ін.

Звернемося до імен добре знаних: Л. Ревуцький і Б. Лятошинський – учні Р. Глієра. За архівними документами, вони спільно працювали над оперою “Тарас Бульба” М. Лисенка (Л. Ревуцький – нова редакція, Б. Лятошинський – оркестровка). В особовому фонді Л. Ревуцького лише кілька оригінальних нотних рукописів, зокрема, автограф кантати-поєми для хору, солістів та оркестру “Хустина” на сл. Т. Шевченка (1944).

Натомість особовий фонд Б. Лятошинського приємно вражає розмаїттям автографів: клавір опери “Золотий обруч” за І. Франком (1929–1931), партитури музики до фільмів “Тарас Шевченко” (1950-ті рр.), “Повія” (1960-ті рр.), партитури другої, третьої, п’ятої симфоній (1944–1966), симфонічних сюїт, увертюр, кантат, хорів та ін.

Досить повний за кількістю творчих матеріалів родинний фонд Ю. Мейтуса та його дружини, актриси О. Васильєвої. Якому музичному жанру надавав перевагу композитор? Оперному, судячи з наявних нотних рукописів. Серед них – партитури, клавіри опер “Молода гвардія” (1950), “Північна Аврора” (1955), “Украдене щастя” (1958–1960), “Анна Кареніна” (1970), “Ярослав Мудрий” (1971–1979), “Іван Грозний” (1980–1984), “Марія Волконська” (1986–1989), “Антоній і Клеопатра” (1991–1995) та ін. Утім, вивчаючи фонд Ю. Мейтуса, що упорядкований за розділами “Твори для симфонічного оркестру”, “Камерно-інструментальні твори”, “Музика до театральних вистав і кінофільмів” та ін., не важко дійти висновку: в кожному жанрі митець створив яскраві композиції.

Поряд з творчими матеріалами Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, Ю. Мейтуса рукописи творів з особових фондів інших композиторів дають досить чітке уявлення про розвиток української музики 20 ст., еволюцію окремих жанрів. Національна гордість українців – хорове мистецтво – широко представлено у зібранні музичних фондів архіву-музею творами П. Сениці, В. Верховинця, Г. Давидовського, П. Козицького, М. Васильєва-Святошенка, В. Уманця. Віртуозним володінням технікою хорового письма відзначаються твори західноукраїнських композиторів С. Людкевича, Є. Козака.

Джерельна база нашої установи налічує чимало рукописів інструментальної музики: симфоній, симфонічних поем, сюїт, увертюр, камерно-інструментальних творів та ін. Серед авторів цих опусів: В. Барабашов, В. Борисов, Р. Верещагін, П. Гайдамака, П. Глушков, К. Данькевич, К. Домінчен, В. Кирейко, В. Костенко, Г. Майборода, В. Нахабін, В. Рибальченко, Г. Таранов, А. Штогаренко та ін. Нашими фондоутворювачами є також молодші сучасники згаданих композиторів, інструментальні твори яких здобули визнання у другій половині минулого століття: прелюдії і фуґи В. Бібіка (1970-ті); симфонії В. Губаренка (1965, 1967); симфонічна поема “Зачарована Десна” Ю. Іщенка (1972); “Речитативи та рондо” (1968), концерт для скрипки з оркестром (1969) М. Скорика. На перехресті жанрів народилися твори Л. Дичко – симфонія № 1 “Привітання життя” для баса, сопрано, арфи, фортепіано, струнного оркестру та ударних інструментів (на сл. Б.-І. Антонича, 1968–1972), симфонія-кантата “Ти починаєшся з очей” (на сл. Ю. Сердюка, 1993–1994); В. Тилика – вокально-симфонічні повісті “Сорочинські бувальщини” за М. Гоголем (1980), “Чорний ліс” (1981) та ін.

Українська оперна і балетна музика представлена у фондах композиторів різних поколінь. Це – опери “Ахмед” П. Глушкова (1920); “Яблуневий полон” О. Чишка (1929–1934); “Кармелюк” В. Костенка (1928–1930); “Льодове побоїще” Г. Таранова (1943); “Богдан Хмельницький” (1949–1950), “Назар Стодоля” (1959) К. Данькевича; “Милана” (1957), “Арсенал” (1959), “Тарас Шевченко” (1954), “Ярослав Мудрий” (1973)

Г. Майбороди та ін.; балети “Лілея” К. Данькевича (1939); “Данко” В. Нахабіна (1948); “Хустка Довбуша” (1952) А. Кос-Анатольського; “Сорочинський ярмарок” (1957), “Оксана” (1964), “За двома зайцями” (1965), “Либідь” (1973) В. Гомоляки; “Катерина Білокур” Л. Дичко (1985–1986) та ін.

До дитячої аудиторії звернені балети В. Гомоляки “Кіт у чоботях” (1959), “Королівство кривих дзеркал” (1960-ті) та опера Ю. Рожавської “Казка про втрачений час” (1970-ті).

Українська вокальна музика... “Пісня – життя моє”, – писав А. Кос-Анатольський. У його доробку – цикл т. зв. солов’їних романсів (“Сміються, плачуть солов’ї” на сл. О. Олесь, 1958; “Соловей і троянда”, “Соловейко на калині” – обидва на власні слова, 1960), солоспіви “Ой ти, дівчино, з горіха зерня” на сл. І. Франка (1956), “Чом, чом, земле моя” на сл. К. Малицької (1967), “Коли відлітають лелеки” на власні слова (1975). До цього слід додати ще значну кількість творів, які завоювали серця меломанів. Чимало з вокальної музики А. Кос-Анатольського не опубліковано, лишилося у нотних автографах.

У меморіальному кабінеті П. Майбороди і А. Малишка представлені фортепіано і баян – свідки творчої співдружності композитора і поета, авторів популярних в народі пісень: “Київський вальс” (1954), “Журавлі” (1955), “Колискова” (1956), “Рідна мати моя” (1959), “Ти моя вірна любов” (1959), “Вчителько моя” (1967), “Моя стежина” (1970) та ін. Андрію Малишкові присвятив реквієм Г. Майборода, старший брат композитора-пісняра (1970). Він же написав на вірші поета солоспіви “Пісня”, “Ти ждеш мене” (обидва – 1952) та ін.

Архів-музей зберігає рукописи не тільки згаданих митців. У його скарбниці чимало відомих вокальних творів: “Хотіла б я піснею стати” (на сл. Лесі Українки, 1950-ті) Ф. Надененка; “Чи знаєш ти” (на сл. В. Сосяри, 1951), “Дівоча любов” (на сл. П. Воронька, 1950-ті) А. Штогаренка; “Стояла я і слухала весну” (на сл. Лесі Українки, 1955) Г. Гембери; “Облетіли пелюстки моїх казок” (на сл. В. Чумака, 1962) М. Степаненка; “Кохання моє” (на сл. В. Малишко, 1970-ті) Б. Буєвського; вокальні цикли “Сонети Шекспіра” (1973), “Сонети Петрарки” (1973), “Сонети Міцкевича” (1974), “Сонети Мікельанджело” (1975) М. Дремлюги; “Лебедині два крила” і “Незабутнє” (на сл. Д. Луценка, 1975, 1976), “Батьківщина” (на сл. А. Демиденка, 1978) І. Шамо; “Енгармонійне” (на сл. П. Тичини, 1967) Л. Дичко; “Два кольори” (на сл. Д. Павличка, 1968), “Журавка” (на сл. В. Юхимовича, 1971), “Сину, качки летять” (на сл. М. Ткача, 1976) О. Білаша; “Ой, на плаї скрипка грає” (на сл. Л. Барабана, 1975) С. Сабаша та ін.

У 2002 році з Канади до архіву-музею надійшли творчі матеріали українського композитора Б. Веселовського. Серед яких пісні: “Серенада”, “Сині очі”, “Скільки рік скільки гір” (1937), “Космічні світи”, лі-

ричний двовірш “Літо” (1937–1938), а також “Альбом танкової музики” (1950-ті). Його естрадні композиції були дуже популярні серед української діаспори в Канаді та США. Всього на платівках вийшло понад 100 творів Б. Веселовського.

Як бачимо, зібрання музичних творів ЦДАМЛМ України відзначається жанровим і стилевим розмаїттям. Це понад 100 особових фондів композиторів. Всього не охопиш. Ми розповіли лише про частину нотних рукописів. Запрошуємо фахівців, усіх шанувальників української музичної культури до читального залу нашої установи, щоб переглянути рукописи, раритетні нотні видання. І, можливо, через деякий час до репертуарів професійних і аматорських колективів будуть включені обробки народних пісень з колекції фольклориста Г. Ячницького, твори родини музичних діячів Шиповичів, п'єса для симфонічного оркестру “Танок рабів Сходу” (1931) репресованого композитора С. Тишкевича, музика до 125 кінострічок з фонду Національної кіностудії художніх фільмів імені О. Довженка. І загалом, хіба не варта рукописна музична спадщина багатомного видання?

O. RACHKOVSKA

Musical creativity in archival documents

There is a characteristic of private sands of Ukrainian composers that are store in the Central state archive-museum of literature and art of Ukraine given in this archive. Musical heritage of 19–20 century are mention in this archive. Special attention is paid to the necessary of little know compositions, popularization in the multiple volume additions, materials concerning of National union of Ukraine composers.